

**מרא דאתרא? רב וקהילה בתחום המושב. מרדכי זלקין. ירושלים, מאגנס, תשע"ז.**  
324 עמ'. (02-6586659)

סימן השאלה בשם הספר מגלה, עוד לפני העיון בו, שהמחבר מתכוון לעורר ספק על מעמדם ומרכזיותם וחשיבותם של רב העיר והעיירה במרכז היהודי הגדול והצפוף - איזור 'תחום המושב', בו התגורר חלק ניכר מיהודי מזרח אירופה לפני המהפכה הקומוניסטית וגם אחריה. ואכן, מתוך ניתוח מקיף וחרוץ של למעלה מ-1500 דמויות רבניות 'ליטאיות', באיזור שמקיף את צפון מערב אימפריית הצאר הרוסי ואת מדינת ליטא, דמויות ש'מלכו' על קהילותיהן במהלך כמאה שנים (מהרבע השני של המאה הי"ט ועד מלחמת העולם הראשונה), מתברר שהרבנים ככלל לא 'ליקקו דבש'. המקורות, הכוללים זכרונות, מכתבים, הקדמות ספרים, הזכרות 'משיחות לפי תומן' בספרי שו"ת וספרי הגות, מסמכים מגנזכים שונים בארץ ובחו"ל, ספרי זיכרון של בני הקהילות הנ"ל ועוד, מתברר שהייתה לכל רב עיירה או עיר קטנה, להוציא אולי רבנים מפורסמים בערים הגדולות, מלחמה בלתי נגמרת מפנים ומאחור: הוא סבל מבעיות של פרנסה, של ריבוי משימות - לעיתים בלתי נסבל ובלתי אפשרי, של מאבק עם המשכילים והמתבוללים שניסו להשתלט על הנהגת הקהילות ועל האווירה

בהן, של נסיונות הישרדות מול השלטון הרוסי שחייב מינוי 'רב מטעם' רשמי שלעיתים פגע בסמכותו ובתיפקודו של הרב ה'אמיתי' של העיר, וכל זה תוך רצון להמשיך את המסלול התורני, ללמוד וללמד, לכתוב חידושי תורה, להקים ישיבה ולהחזיקה ועוד - צבר משימות כמעט בלתי אפשרי ליישום. המחבר מתאר בצבעים קודרים את הקושי והכשלונות, את הפער האדיר בין הרצוי למצוי, כאשר הוא מתחיל בתיאור דרך הייסורים של הרב מצאתו מהישיבה ועד לבחירתו, כולל לעיתים מאבק תקיף בין עשרות מועמדים שהתפקיד הקשה של רב עיירה או עיר קטנה היה פסגת חלומותיהם, ואחרי בחירתו את הקשיים שלו במילוי תפקידו - היחסים המסובכים בין הרב לראשי הקהילה, המאבקים עם סוחרים וקצבים תקיפים שהקשו על שמירת הכשרות כפי שהיה ראוי, על היחסים המשתנים בין הרב ל'המונ' - ציבור ה'עמך' שהיה עשוי להיות משענת לרב מול תקיפי הקהל - אבל לעיתים גם יריב עיקש, על קשיי הפרנסה הכרוניים של רבני הקהילות וכפיתותם הכלכלית לראשי הקהל ול'גבירים', על הקושי במילוי תפקידיו הרוחניים והרבניים הרבים בתוך המערכות המסובכות שסביבו, על הקשרים שהיו או שלא בין רבני הסביבה לבין עצמם ובינם לבין גדולי ישראל והפוסקים הגדולים, והתמונה אכן נראית אפורה ועגומה. אולם לענ"ד, למרות העבודה החרוצה של פרופ' זלקין, העיקר כאן חסר מן הספר: עם הכל ולמרות הכל הרבנים תפקדו, במאות קהילות קודש התנהלו חיי תורה, אלפי משפחות שמרו בעידודם ובסיועם של רבני הקהילות וראשי הישיבות על יהדותן ותורתן גם בדור שבו רוח סערה סחפה רבים מהצעירים למחוזות ההשכלה והסוציאליזם וההתבוללות, והקהילות היהודיות למרות כל הקשיים שמשו קרן אור באפילת הגלות לרבבות יהודיהן גם בתקופה הקשה הזו. מובן מאלי שובמסמכים הרשמיים ובמכתבים שכותבים רבנים לבני משפחותיהם ולרבנים חברים יודגשו החריגים, המאבקים, הקשיים, הצרות שעשו לרב בני הקהילה או תקיפיה או פקידי השלטון ואולי אף רבנים עמיתים, והיום-יום הטריטוריאלי, שהיה מלא תורה ועבודה וגמילות חסדים, נחת יהודית וחיי רוח, לא בא כל כך לידי ביטוי. לכן לענ"ד, אחרי השבח למחבר על עבודתו היסודית והמעניינת, צריך לקחת את דבריו בפרופורציה. רק כדי לסבר את האוזן - מי שיתאר את חייו של הרמב"ם כאשר הוא מסתמך בעיקר על מכתבו המפורסם לרבי שמואל אבן תבון, שבו הוא מתאר את סדר יומו הקשה והעמוס שאינו מאפשר לו כמעט לימוד תורה ואף שיחה עם אנשים, יציג את דמותו של הרמב"ם בצורה מעוותת - הרי הרמב"ם למרות הכל הספיק לעשות כמה דברים בשנים אלו...